

Moderne importord i språka i Norden

Titel: Språkpåverkan och ansvar inom språkpolitik i Norden

Forfatter: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman

Kilde: Moderne importord i språka i Norden II.
”Det främmande” i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord, 2004, s. 7-29

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive>

© Novus forlag 2004

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Språkpåverkan och ansvar inom språkpolitik i Norden

Helge Sandøy & Jan-Ola Östman
Bergen & Helsingfors

1. *Det främmande och vårt eget*

Språk är inga statiska fenomen. Språket är en förutsättning för den mänskliga kulturen, men också ett resultat av denna kultur. En kultur och ett språk utvecklar sig i kontakt med andra språk och kulturer. I det perspektivet är det lite konstigt att skilja mellan ”det främmande” och ”vårt eget”. Språken fungerar väl också utan en sådan skillnad.

Olika kulturer har sedan länge trängt sig in i språken i Norden; latinet via kyrkan, tyskan via Hansan, franskan via kulturen och diplomatin. De nordiska språken har överlevt rätt väl. Men det är speciellt med tanke på vad som kan ske för tillfället i form av den angloamerikanska globaliseringen som denna översikt över språknormeringen kommit till. Vi har lärt oss att man kan lära av historien – när man skall tolka samtiden, förutse faror och bestämma sig för politiska åtgärder.

Språk är inte bara något kommunikativt utan också ett kulturellt fenomen. Det som vi specificerar som isländska, norska, danska, svenska eller finska är konstruktioner från ett bestämt stadium i vår kulturhistoria, från en tid när medlemmarna i ett samfund utvecklade en gemensam föreställning eller insikt om att de hade ett gemensamt språk som skiljer sig från andra språk. Den insikten har kommit rätt sent; idén om nationella språk med definierade normer och yttre gränser för variation hör den moderna tiden efter reformationen till. Språket, dvs. ”det auktoritära officiella språket”, är en konstruktion, skapad av ett politiskt och socialt behov (Sandøy 2000a). Språket har en stark symbolisk makt och blir använt som verktyg av nationalstaten för att skapa ordning, sammanhållning och stabilitet. Variation skapar osäkerhet om ideal, om gränser och om hegemoni.

Att språket är en kulturprodukt är lättast att se i fråga om skriftspråket, som står i centrum för den här rapporten, men detsamma gäller också talspråket. Språket är något vi *skapar*, understryker man inom språksociologin. Därmed kan språket jämföras med andra kulturyttringar som målarkonst och litteratur, som vi dyrkar via föreställningar, ideologier och värderingar. Detta kultursociologiska perspektiv är ett tillägg till det strukturalistiska där man lägger vikt på att beskriva språket som något som *är*. Men bägge perspektiven är av vikt i sitt sammanhang. I den normeringshistoriska genomgången är båda perspektiven relevanta.

Mot den här bakgrunden kan vi både kartlägga skillnaden mellan det främmande och vårt eget – en skillnad skapad av kulturen – och studera den funktion denna skillnad har.

Ett av syftena med denna bok är att illustrera hur sju nordiska språksamfund förhåller sig på olika sätt till (speciellt engelsk) språkpåverkan i dag, och hur dessa samfund har förhållit sig till språkpåverkan utifrån under de senaste århundradena.

Ett annat, mera indirekt ändamål med boken är att ge information om det som Haugen (1966) kallar normelaborering i sin diskussion om de olika stadierna i hur språk standardiseras. Denna standardspråkets moderniseringsprocess innefattar en ständig utveckling av terminologi, ortografi, grammatik och stilistiska drag för att tillgodose de behov som sociala förändringar i samhället ställer på språket. Artiklarna i denna samlingsvolym ger också indirekt information – exempelvis om språkförhållandena i Norge och i Svenskfinland – om hur det som Greenberg (1986) och Ferguson (1988) kallar en standardiseringscykel kan ske i praktiken, där perioder av aktiv och puristisk normering och standardisering omväxlas med perioder av avstandisering ('destandardization') och diffusion.

Det tredje och praktiska syftet med boken är att den skall utgöra en historisk och generell bas för de studier som kommer att publiceras i denna bokserie under de kommande åren, med resultat från empiriska undersökningar om bruk av och attityder till språklig påverkan i sju språkområden i Norden. Boken kompletterar således den forskningsöversikt som presenterades i Sandøy (2003) och utgör en rapport från delprojekt D i det samnordiska forskningsprojektet *Moderna importord i språken i Norden, Moderne importord i språka i Norden*.¹ Till denna inledning följer som bilaga en årstalslista som kan ge en nyttig historisk översikt. Listan är uppställd kronologiskt för varje språksamhälle, men den lämpar sig även för jämförelse språksamhällena emellan.²

2. Språkpåverkan

Traditionellt brukar man skilja mellan interna och externa orsaker till att ett språk förändras. Oftast samspekar dessa två parametrar med varandra. De interna orsakerna har att göra med att språkanvändarna behöver bättre redskap för att kunna uttrycka distinktioner med nya detaljer och nytt raffinang. De externa orsakerna har att göra med att språket ständigt är i kontakt med andra språk. I och med att språkanvändare från olika kulturer kommer i kontakt med varandra och anpassar sig till varandra, påverkar språken också varandra. Det är välkänt att det enda som är konstant när det gäller språk är en konstant förändring. Ett språk som inte förändras sig är ett dött språk.

Språket är en del av människan och en del av hennes omgivning och hennes kultur. Eftersom vi varje dag måste anpassa oss till nya situationer, till nya människor vi kommer i kontakt med, till nya kulturer och tänkesätt, är det klart att det kommunikationsmedel vi använder för att vara i direkt kontakt med omvärlden – vårt språk – också ständigt måste anpassa sig.

Språkpåverkan sker på alla plan: i uttalet och skriften, i böjningsformerna, i grammatiken – både i de syntaktiska strukturerna och i ordval och skapandet av nyord. Men påverkan sker också mera implicit: berättelseformerna, interaktionsmönstren, gesterna och prosodin påverkas.³ Språkets olika funktioner – i relation till olika samhällsgrupper, attityder och livsstilar – påverkas och förändras; i och med att nya samhällsinstitutioner bildas, kodifieras vissa uttryckssätt som tillhörande specifika situationer och specifika sätt att kommunicera.

3. Språkpåverkan på språken i Norden

3.1. Språkpåverkan utifrån på språken i Norden

De två språk som mest ihärdigt har påverkat språken i Norden är latin och grekiska. Kristendomen tog naturligtvis med sig många ord, men den latinska och grekiska påverkan har fortsatt in i den moderna kulturen p.g.a. att moderna ord ofta är ”internationella kulturord” eller ”internationalismer”, dvs. ord som är bildade på latinska och/eller grekiska ordstammar och som har tagits in i många språk i en lätt anpassad form, som t.ex. telefon. De två klassiska språken lever alltså kvar som ett gemensamt internationellt arv som vi fortfarande hämtar material ur, och därmed är det i detta fall inte längre fråga om påverkan från en specifik kultur.

En mer kulturbestämmd språkpåverkan har hos oss kommit från tyskan och franskan, och den är knuten till speciella historiska villkor under en viss tidsperiod. Lågtyskan påverkade Norden genom Hansans handelsverksamhet från och med 1200-talet, och efter reformationen ersattes den så småningom av högtyskan. Denna tyska påverkan var ganska lika i danska, norska och svenska, och kanske också i färöiskan. På 1700-talet nådde en del fransk påverkan Skandinavien, men då var svenskan mer mottaglig än de andra språken.

Sammanlagt sett är ordimporten i våra språk stor. Till exempel är hela 44 % av ordstammarna i *Nynorskordboka* (Hovdenak 1993) importerade. Denna handordbok innehåller cirka 90 000 uppslagsord fördelade på 29 844 ordstammar, och 13 070 av dem har alltså kommit in från andra språk. Fördelningen på de icke-nordiska upphovsspråken ges i tabell 1.

Tabell 1 visar att fem exportspråk har dominerat ordimporten helt. Denna tabell visar produkten av en historisk process – där de lågtyska, franska och engelska orden erinrar om olika historiska perioder. De engelska importorden hör för det mesta till tiden efter andra världskriget, den tid vi gärna räknar som vår egen.

Det är svårt att hitta en helt identisk bas att utgå ifrån för en liknande beräkning för de andra språken, men en motsvarande statistik skulle troligen se ganska lika ut för de tre skandinaviska språken norska, danska och svenska.⁴ Detta framgår av tabell 2, som chefredaktör Christian Becker-Christensen har ställt upp på basis av uppgifter om härkomst för de ca 10 000 importorden av de totalt 60 000–70 000 uppslagsorden i *Nudansk Ordbog med Etymologi* (Becker-Christensen 2001):

Tabell 1.

<i>Importerat från</i>	<i>Antalet ord</i>	<i>Procent</i>
latin	4 089	31
grekiska	2 120	16
lågtyska	2 021	15
franska	1 931	15
engelska	1 564	12
italienska	358	3
holländska	167	1
arabiska	148	1
spanska	108	1
portugisiska	80	1
ryska	51	
hebreiska	42	
keltiska	24	
turkiska	14	
slaviska	4	
indiska	3	

Tabell 2.

<i>Importerat från</i>	<i>Antalet ord</i>
tyska	2 531
latin	2 358
franska	1 702
engelska	1 281
grekiska	904
italienska	361
nederländska	119
spanska	110
arabiska	42
ryska	27
portugisiska	24
japanska	22
malajiska	13
turkiska	13
fornindiska	11
persiska	9
singalesiska	7
kinesiska	5
grönländska	5
tamil	4
tjeckiska	3
polska	3
jiddisch	1

3.2. Intern språkpåverkan i Norden

Inom Norden har det också förekommit en del påverkan mellan språken. Danskan är det språk som mest har påverkat norska, färöiska och isländska. I en del fall kan det vara svårt att skilja dansk påverkan från den som kommit direkt från tyskan. I varje fall uppvisar statistiken för norskan klara siffror, i tabell 3 igen beräknat på *Nynorskordboka*.

Tabell 3

<i>Importerat från</i>	<i>Antalet ord</i>	<i>Procent</i>
danska	179	1
svenska	116	1
finska	11	
samiska	9	
isländska	5	
färöiska	1	

Motsvarande siffror från *Nudansk Ordbog med Etymologi* ges i tabell 4.

Tabell 4

<i>Importerat från</i>	<i>Antalet ord</i>
norska	90
svenska	52
färöiska	4
isländska	4
finska	2

Norden har alltså i huvudsak varit ett mottagarområde, och de skandinaviska språken har upprätthållit sin inbördes likhet genom att ta in i stort sett samma ord. Det här är en del av den skandinaviska språkgemenskapen.

Typologiskt sett har ordförråden i dessa språk påverkats på liknande sätt. Det färöiska talspråket har också genom århundradena tagit in många av dessa ord, vilket gör det möjligt att även räkna färöiskan till den skandinaviska typen.

Isländskan avviker däremot, både för att den isländska kontakten med kontinenten och de nordiska grannländerna där var mindre, och för att den isländska kulturen tidigt utvecklade en puristisk språkpolitik med aktiv nyordsproduktion. Under de senaste tvåhundra åren har många danismer och germanismer som förr fanns i isländskt talspråk ersatts av isländska ord – och isländskan har markerat sig som en alternativ språktyp. I modern tid sker något motsvarande på Färöarna, så att det färöiska *talspråket* kan tyckas fjärma sig typologiskt från skandinaviska i riktning mot den ”isländska” typen. Det färöiska *skriftspråket* har länge varit sådant. I Norge har nynorskan uppvisat lite liknande avvisande tendenser när det gäller ord från danska och tyska.

Utgångsläget för finskan är ett annat än för de övriga nordiska språken, och därför kan man räkna med att såväl kontakten med som ordimporten från de andra nordiska språken är mindre. I och med att det funnits perioder där språkvårdsarbetet riktat sig specifikt mot svenska importord, så att finskan hellre skapar egna ersättningsord, kan man säga att finskan har flera likheter med den ”isländska” typen. Finlandssvenskan följer de rekommendationer som ges för svenskan i Sverige, vilket fört med sig att speciellt finska lånord avvisas. Detta har gjort att finlandssvenskan i sin attityd till språkpåverkan utifrån kan sägas vara mer skeptisk än sverigesvenskan.

Tidvis har det också i Danmark och Norge förekommit reaktioner mot ord från svenskan och i Sverige har det funnits reaktioner mot ord från danska och norska. Det är dock oklart om dessa reaktioner har haft några praktiska konsekvenser.

3.4. *Styrd gemenskap*

Som vi sett har det tidvis funnits språkliga motsättningar mellan de nordiska länderna, och sådana förekommer fortfarande; färöiskan försöker undvika danska importord, och finlandssvenskan strävar efter att inte ta in finska ord. De språkliga motsättningarna måste dock betraktas i ljuset av den rådande kulturpolitiska situationen. När man har byggt upp en nationalstat har det varit viktigt att dels ta språket i bruk på nya områden, dels markera sitt språk som ett självständigt språk. Det intresset har varit starkare än ett intresse som lika väl kunde ha betonat det gemensamma, t.ex. genom att tala om fem dialekter av samma skandinaviska språk. Det senare hade varit minst lika vetenskapligt och historiskt riktigt.

Mot den bakgrunden är det intressant att se att man i vissa skeden också har arbetat aktivt för en *skandinavisk* språkgemenskap i och med att de skandinaviska dialekterna/språken är sinsemellan förstäligen. Men även behovet av arbete för en skandinavisk språkgemenskap har troligen sin kulturpolitiska förklaring i den någorlunda likadana politiska situation som råder i de nordiska länderna.

Den första stora tanken om gemenskap kom med skandinavismen i mitten av 1800-talet. Skandinavismen beskrivs i detalj i artiklarna om svenska, danska och norska i denna bok. Trots ivern blev kanske det viktigaste resultatet av denna rörelse att ortofonin (’uttalsenlig stavning’) i allt högre grad togs som rättesnöre för de enskilda språken. Gemenskapen verkade således till största delen på ett mer abstrakt ideologiskt plan än på själva ordplanet.

Ur en skandinavisk synvinkel kunde det vara aktuellt att fråga sig om det finns någon gemenskap mellan färöiskan och isländskan. Färöiskan har visserligen tagit in några isländska nyord, men det har aldrig varit fråga om någon uttryckt ideologi med ett brett stöd för en förstärkning av gemenskapen. På Island har det knappt heller varit aktuellt att hämta språkligt gods från färöiskan.⁵ Skandinavismen har alltså knappast någon parallell i dessa språksamfund.

Det skandinaviska samarbete som efter andra världskriget utvecklades inom den nordiska ramen för språknämnderna, gjorde en stor och konkret framstöt på 1980-

talet, och det gjordes flera samfälliga beslut om gemensam ortografi i många importord. Dessa beslut om gemensam ortografi gällde ofta stavningen av engelska ord och markerade således en gemenskap med ömsesidiga importord. Men de problem man stöter på när man i arbetet med att nationalisera importord skall samordna ord på bokstavnivå blev i detta sammanhang mycket tydliga. Den viktigaste lärdomen av denna språkpolitiska insats var kanske den, att det inte är på den här nivån som samarbetet skall ske: man kommer längre genom att utbyta erfarenheter och att utveckla gemensamma diskussioner om principer. De konkreta lösningarna måste varje språksamfund hitta fram till själv, för både de ortografiska mönstren och de språkpolitiska klimaten är så olika.

Genom den faktiska språkkontakten blir en del facktermer och ersättningsord utväxlade mellan länderna, dvs. inspirationen rör sig mellan länderna med goda gemensamma lösningar som resultat, som t.ex. *bil*, *e-post* och *stötteark/stödpaper*. Dessa ord representerar i och för sig inte reglering genom gemensamma beslut om gemensamma ord, men de är till en viss grad ett resultat av en styrd kontakt mellan språken. Resultaten ser man i dag positivt på, eftersom de utvecklar en gemenskap mellan de nordiska språken.⁶

4. Ideologiska funktioner

Vi har valt att i denna bok inte fokusera de historiska diskussionerna kring när föreställningarna om våra språk danades; jfr perspektivet i avsnitt 1. Redan kring 1850 existerar föreställningarna om alla de språk vi behandlar. Den grundläggande premissen för normering, dvs. definitionen och styrningen av nationella språknormer, finns på sin plats vid början av var och en av de historiska översikterna. Här följer ett kort försök till samordning av de mest markanta tendenserna i de sju översikterna i denna bok.

4.1. Avgränsning och sammanhållning

I de faser av historien när man upplever hot utifrån eller när det är politiskt viktigt att markera självständighet, får språk och kultur lätt funktionen att betona det nationella och avgränsningarna mot det utländska och främmande. Detta präglade flera av våra språksamfund under senare delen av 1800-talet. Tydligast ser man detta för danskan, finskan och norskan.

Mot den bakgrunden är det också lätt att förstå skandinavismen. Egentligen har svenskan också en hel del likheter med norskan och danskan i detta avseende, även om det svenska samfundet knappast upplevde några yttre hot. Men här kan man framhäva den andra sidan av myntet: gemenskapen. Det var meningen att skandinavismen skulle ge ekonomisk tillväxt och framgång genom ett brett samarbete; att betona det skandinaviska blev viktigt. I importordens avgränsade perspektiv kunde

det samtidiga vetenskapliga intresset för fonetik och ortofoni stärka den skandinaviska avgränsningspolitiken genom att nationalisera stavningen, dvs. genom att förorda ortografisk purism (som t.ex. i orden *filosof* och *konsonant*).

I början av 1900-talet hade det finska och det norska samfundet fortfarande behov av att markera det nationella. Bägge länderna saknade fortfarande suveränitet. Speciellt för Norge minskade det behovet dock en bit in på 1900-talet. Andra världskriget med utländsk ockupation spelade knappast någon stor roll i detta sammanhang; det var snarast ett intermezzo. Att Norge i dag utmärker sig för ett starkt språkligt intresse kan knappast förklaras enbart utifrån faktorn om ett yttre hot. Det norska språkintresset kan komma av den speciella fokusering som sociala och regionala motsättningar har i landet, och som först och främst har fått uttryck i den interna språkstriden mellan bokmål och nynorska. Denna har i sin tur resulterat i omfattande språkdiskussioner, som troligen har inverkat på det generella språkintresset. I Danmark och i Sverige har inga nationella språkstrider aktualiserats under 1900-talet, vilket kan förklara att språkintresset där verkar vara svagare; dessutom förekommer det i dessa länder inga större interna sociala konflikter som är språkligt markerade.

Däremot har Island på 1900-talet upplevt två stadier i sin separation från Danmark, och under senare hälften av förra seklet genomgick landet en ekonomisk kamp mot utländska fiskeriintressen i samband med striden om fiskegränserna. Allt sådant kan ha styrt intresset för det nationellt säregna i det isländska språksamfundet, vilket i sin tur har fått mycket markerade språkliga uttryck. Färöarna har också flera gånger varit i konflikt med Danmark om självständighet, och under åren kring senaste sekelskiftet intensifierades konflikten. Då har också intresset för det nationella språket ökat. Även på Färöarna är medvetenheten om språkpåverkan följaktligen stor.

Finland har tämligen länge haft en utrikespolitisk press på sig, också efter självständighetsförklaringen 1917, och egentligen ända in på 1980-talet. Denna press medförde under 1800-talets senare del och i början av 1900-talet en kamp för att göra finskan till bruksspråk på alla områden. Uppslutningen bakom finskan har dock också fortsatt in i våra dagar. Detta gäller alla sidor av purismen. Men eftersom finskan strukturellt är så olikt de germanska och slaviska språken, har kanske behovet varit mindre för formella markeringar. I dag tycks det i alla fall finnas en liten gradskillnad i den puristiska ivern mellan finskan å ena sidan och isländskan och färöiskan å andra sidan. Den interna språkfrågan på finskt håll har dessutom varit orienterad mot hur normerna kunde vara en kompromiss mellan de rätt så olika finska dialekterna. Finlandssvenskan, å andra sidan, har upplevt sig mer och mer bli markerat som ett minoritetsspråk, och därmed har situationen alltmer upplevts som hotande för språkets status. Detta kan ha inverkat intensifierande på finlandssvenskarnas tydliga intresse för och engagemang i modersmålet. Mycket av finlandssvensk språkvård i dag koncentrerar sig också på att hitta svenska ersättningar till finska importord.

4.2. Moderniseringsfaser

Den nationella perioden i de nordiska länderna var ofta präglad av ekonomiskt uppsving, och nationalkulturen kan därför ses som en fas i moderniseringen av samhället. Man kan se på det som en kombination av ekonomisk och kulturell initiativrikedom. Detta hittar vi t.ex. på Färöarna, som från och med mitten av 1990-talet har upplevt stor framgång på bägge områden.

Hela 1900-talet har uppvisat en storstilad uppbyggnad av den isländska ekonomin, och i viss grad också den norska, och denna modernisering har gått parallellt med en språklig nationalisering.

Dansk ekonomi hade en stark tillväxt och gick igenom en stor omläggning redan på 1800-talet, med en övergång till industriellt jordbruk. Detta fungerade som stöd för den moderniseringsperiod som låg till grund för det kulturella nationsbygget under 1800-talet (jfr Pedersen 2003).

Även i de andra nordiska länderna kan man se ett samband mellan ekonomiskt uppsving, modernisering och ett intresse för att främja det kulturella, vilket bl.a. kan ses som ett ökat intresse i nationalspråkets välbefinnande.

Nu står vi inför en fas som kallas globalisering. Den representerar en internationaliseringstendens i ekonomin som i och för sig inte är ny, men som är mycket starkare än under tiden för nationsbygget i Norden. Kulturellt betraktar globaliseringen internationella kontakter och värderingar som nödvändiga villkor för framgång. Ideologiskt möter vi därför en situation där associationer till det internationella används som uttryck för denna nya moderniseringsfas. Det är likväl inte klart att denna fas är så olik den förra som de symboliska uttrycken antyder, för det viktiga kan vara att man upplever och fokuserar kontrasten till det traditionella. Den nationella och traditionella kulturen som symbol blir till följd av detta utmanad och ifrågasatt. Men denna symbolkamp betyder inte nödvändigtvis att den kulturella (nordiska eller nationella) enheten behöver ifrågasättas eller utmanas. Vår samtid kan därför tolkas som en kulturell och ideologisk kamp om symbolen för denna nya ekonomiska utveckling.

Detta ger oss i dag vissa motsättningar: Globalisering har blivit något av ett skällsord för idealister och nationalister, medan affärsmän, experter inom teknik och forskare ofta ser den angloamerikanska globaliseringen som en resurs, som en möjlighet att erövra världen och att föra sina varor, tankar och projekt utanför ens egna nationella gränser. Varken den positiva eller den negativa bilden behöver motsvara verkligheten.

Engelskan har redan i mångt och mycket blivit vetenskapens språk – inte bara i och med att så mycket skrivs på engelska, utan också för att engelskans sätt att uttrycka tankar börjar ta vid. Retoriska mönster som är typiska för angloamerikansk argumentation har slagit rot och blir alltmer accepterade som något slags allmänt tecken på rationell argumentation.

I samtiden upplevs denna situation som ambivalent. Där befinner de nordiska samfunden sig i dag, när i synnerhet engelskan knackar på dörren. När påverkan

utifrån blir alltför markant kan samhällsmedlemmarna känna sig utanför sitt eget språk och i takt med att de själva känner att de blir placerade i periferin av det som de alltid upplevt som sitt eget, kommer de att reagera. De kan reagera avståndstagande eller integrerande; de kan ställa sig på bakhasorna och aggressivt motarbeta påverkan utifrån, slå vakt om sin egen identitet, gräva fram traditionen och historien och slå tillbaka. Alternativt kan de öppna sig, se de nya möjligheterna som uppenbarar sig och integrera det nya ”främmande”, eller till och med låta sig själva bli integrerade i något annat, större och bättre. Problemet är hur man ska kunna upprätthålla en bra balans mellan det gamla, egna och det nya, främmande: det gäller att inte bli uppriven med rötterna, att inte helt bli lämnad vind för våg, samtidigt som det gäller att inte helt sälja sin själ och ringakta och ge upp respekten för det traditionella. Vår egen språkliga kreativitet kan ligga i strävandet efter balans.

De normeringshistoriker som vi presenterar i denna bok kan inte ge svar på dessa frågor eller analyser av dessa perspektiv. Men vi hoppas att dessa historiska översikter kan hjälpa oss att förstå de olika strategiska positioner som de sju språksamfunden befinner sig i nu när internationaliseringen har stärkts, och när globaliseringsideologin genomsyrar den moderna ”diskursen” och den offentliga debatten. Vi tror att kontrasterna mellan de sju samhällena kan utgöra en viktig grund för vidare arbete med att förstå språkkulturens politiska betydelse.

5. Status och korpus

Perspektivet i den moderna språkdebatten är gärna den att våra språk är hotade av globaliseringen, så att våra modersmål står i fara för att stryka med i den stora språkdöd som vi kommer att bli vittnen till.

I diskussioner om hur hotade språk bäst kan understödjas och försvaras brukar språkvetare skilja mellan *statusplanering* och *korpusplanering* (jfr Haugen 1968). Statusplanering är aktuell när ett specifikt språk ses i relation till andra språk, dvs. när språkets användningsområden debatteras. I nordiska sammanhang kan vi nämna diskussionen om vilken status nynorska och bokmål skall ha i Norge, och (speciellt under tidigare perioder) diskussionen kring finlandssvenskans status som ett språk i sig, för vilket man borde utveckla en egen norm. Med den engelska dominansen i dag har vi fått diskussionen om vilken status våra egna modersmål skall ha som vetenskapsspråk på universiteten och som arbetsspråk i större företag, som i t.ex. SAS.

Korpusplaneringen, eller språknormeringsarbetet, baserar sig oftast på allmänna och generella direktiv som centralt utarbetats av forskningsgrupper med språkvetenskaplig och kulturhistorisk expertis. I Norden har det under 1800- och 1900-talen utvecklats en politik där det offentliga aktivt har gått in i språknormeringen; på 1800-talet genom styrning från departement och ministerier, och under senare delen av 1900-talet genom språknämnder. Dessa bildar de officiella organ som ska vårda språket. Den specifika vården och normeringen av eller direktiven om något lexikalt fenomen eller någon böjningsform föregås av noggrann språkplanering.

Den allmänna trenden har gått från att se språkvården som restriktiv, med dikotomier som rätt och fel, god och dålig stil, till allmän planering på basis av kunskap om språk och sociokulturella aspekter. Språkvårdarna intar i dag inte en ”diktatorisk” inställning till språket, utan försöker utarbeta och explicera ”naturliga” normer, som alla kan kännas vid. Det vill säga att man inte kan förlita sig så mycket på auktoriteten i de kodifierade normerna, utan man måste ta språkbrukarnas attityder till normförslagen i beaktande. Språkplaneringen måste därför också syfta till att påverka språkbrukarnas attityder.

Inom korpusplaneringen är själva ytstrukturen i språken i fokus: vilka ord tas in i språken, vilken böjning får de, hur anpassas de morfologiskt och syntaktiskt till målspråket? Inom projektet *Moderne importord i språka i Norden* är det främst korpusplaneringen som står i fokus. Men korpusplaneringen är också beroende av statusplaneringen. En av de centrala frågorna är i hur hög grad de enskilda språken i Norden gärna ser sig integrerade med, eller hellre vill hålla stånd mot angloamerikansk påverkan inom t.ex. olika vetenskapsområden och på olika håll i samhället. Denna fråga gäller både det språkliga bruket (status) och den språkliga formen (korpus).

Reellt sett är språken i Norden knappast i någon överhängande fara, för jämfört med de flesta andra språk i världen befinner vi oss i en privilegierad samhällssituation med välstånd och organiserad samhällsstruktur, med våra språk som viktiga identitetsramar, bl.a. tack vare den utvecklade skriftspråkstraditionen. Men den tvåspråkighet som vi efterhand utvecklar, med kunskaper både i vårt modersmål och i engelska, och som vi utan tvivel kommer att ha stor nytta av, den innehåller också en fara för modersmålet. Processerna för språkdöd förutsätter nämligen en tvåspråkig fas, och det är språkbrukarna som i sista hand avgör vilket språk de vill hålla aktivt i olika situationer. Därmed är frågan om modersmålet status också en fråga om attityder, dvs. att språkbrukarna måste uppleva att det är viktigt att använda modersmålet.

6. Ansvar inom språknormeringen

6.1. Normering

Modersmålet betydelse kan uttryckas och dyrkas genom intressen för de språkliga normerna. Men den vanliga människan på gatan ser inte alltid språkvård och språknormering som något positivt. Själva orden ”vård” och ”normering” för tankarna till sjukdom och till ett behov av hjälp från något etablissemang eller officiellt organ, av en språkpolis, i sista hand till ett ifrågasättande av den fria viljan.

Pekpinnementaliteten för tankarna till skola och underkastelse. Även om språkvårdare gärna vill se att författare och journalister skall föregå med gott exempel och använda ett ledigt och kreativt skriftspråk enligt normerna, är författarna och journalisterna själva inte alltid glada över sådana krav – författarna av förklarliga, konstnärliga skäl. Men inte heller journalisterna vill alltid vara språkliga föregångare. Journa-

listen och tidningsredaktören Birger Thölix (1992: 76) påpekar bl.a. att "Vi lever inte i en värld där ... det grammatiskt korrekta kan gå före en faktarapportering. ... språkvården ... måste frigöras från sina sociala elakheter. Jag kan inte se att språkriktigheten vore vårt största problem. Det är inte heller sant att de [sic] dunkelt sagda är det dunkelt tänkta. Det klichémässigt sagda är en långt farligare tankefiende." Och han fortsätter i ännu kraftigare ordalag, "Det finns en stingslighet, en banal elakhet, inbyggd i skolans språkvård. Hur många den för alltid gjort till tigare, språkligt handikappade eller andliga opportunisterna undandrar sig ett bedömande."

Detta skrevs för över tio år sedan och omhuldas kanske inte generellt. Men det lyfter upp en viktig aspekt i språknormeringsarbetet: Vilken ideologi eller samhällssyn lever språkvårdaren i och i hur hög grad delar han eller hon denna ideologi med andra i språksamhället? Detta borde vara den viktigaste mötesplatsen för språklig reflektion.

Med ideologi menar vi här den allmänna attityd man har till omvärlden och dess kontexter. Man kan skilja mellan det implicita och det explicit uttryckta, så att en explicit ideologi t.ex. kan vara en politisk ståndpunkt, eller en viss uttalad språknormerande ståndpunkt, medan en implicit ideologi har att göra med ens dagliga liv, hur man betar sig i relation till sin omgivning och till omgivningens språk.

6.2. Normer

Med skriftspråken har det blivit allt viktigare att upprätthålla en norm för hur språket ska se ut för att en ansenlig mängd språkanvändare ska kunna tillgodogöra sig det som produceras på olika håll i en och samma kultur. Vi kan skilja mellan *internaliserade* (också kallade *operativa* eller *naturliga* normer) och *kodifierade* normer (också kallade *fastslagnalfastsatta* eller *preskriptiva*, se t.ex. Nyman 1997, Brunstad 2000, Vannebo 1980); de flesta kodifierade normerna har under kortare eller längre perioder växt fram ur internaliserade normer. Kodifierade normer uppstår främst när internaliserade normer kommer i konflikt med varandra – individer eller grupper går olika vägar, följer olika normer. I ett sådant skede har det moderna samhället sett det som viktigt att skapa organ som ger rekommendationer, och den föreskrivna normen kan på det sättet i nästa omgång inverka på den internaliserade normen. En samling rekommendationer om språkbruket och språkets form inom ett område är det som kallas en kodifierad norm. Medlemmarna i ett samhälle eller i en kultur kan vara av olika åsikter om den kodifierade normens utseende, funktion och sanktioner – ibland så att geografiska eller sociala varieteter tillskrivs mer betydelse än vad det officiella organet anger, ibland så att medlemmarna vill ha en starkare och klarare uttryckt identitet i sitt språk än vad som allmänt rekommenderas. I det förra fallet kan vi få en konflikt mellan dialekter, mellan dialekter och standardspråk, eller mellan statusen på olika regionala stadsspråk. I det senare fallet när identiteten kommer att stå i centrum för diskussionen kommer vi in på begreppet *purism*.

Det är ofta purism i någon form som gör att insändarsidorna i dagstidningarna inte så sällan innehåller diskussioner om vad som är det "rätta" uttrycket, om hur språket

förfaller, om hur påverkan utifrån förstör – eller förbättrar – språket. Språklig purism kan vara ett viktigt vapen i nationella strävanden eller när en minoritet känner sig hotad. Ofta kan den tyckas vara en kamp mot väderkvarnar och ge uttryck för ett oförstående gentemot det som sades ovan om att språket av naturliga skäl ständigt förändras. Men som framgår av kapitlen i denna bok finns det många fall av lyckad språkstyrning. Det visar att de internaliserade eller naturliga normerna i slutändan även är skapade av den mänskliga viljan och den sociala makten.

Här har vi endast diskuterat skillnaden – och förhållandet – mellan en kodifierad och en internaliserad norm. Teleman (1979) gör en indelning i tre: *kodifierade* normer, *faktiska* normer (de normer som språkanvändare *de facto* rättar sig efter; jfr naturliga normer), och *upplevda* normer. Upplevda normer baserar sig på språkanvändarnas uppfattning om vad som borde vara norm. Det faktum att upplevda normer ges uttryck pekar på ideologins styrka inom språknormeringen: vi har ”medfödda” eller ”inlärda” uppfattningar om vad som borde vara rätt – sådana uppfattningar styr våra liv, även vad gäller vår språkanvändning.

6.3. Språklig etik

Ideologi för tankarna till etik och ansvar, eftersom speciellt en implicit ideologi inte ifrågasätts; den sammanfaller med vår uppfattning om vad som är ”vi”, vår kultur, vår tradition – och den gömmer således andra möjligheter; den kräver inte att vi ifrågasätter vårt beteende. Men för att kunna ta ansvar för vart våra ideologier leder våra tankar om språknormering och språkvård måste vi kunna ifrågasätta det implicita och allmängiltiga. Och frågan inställer sig osökt om vilket ansvar vi har som experter eller representanter för de nordiska språken som ”minoritetsspråk” i ett globalt hänseende; vilket ansvar har vi för mänskligheten, i synnerhet när vi utgår ifrån att språk och kultur alltid hör samman.

Språkvårdarens och språknormerarens uppgift i dag utsträcker sig till alla nivåer inom språket. De traditionella arbetsfälten (uttal, böjning, ordval och grammatik) kommer alltid att förbli viktiga, men i dagens senmoderna samhälle där snart sagt alla har tillgång till dator och Internet, är det inte svårt och inte dyrt att göra sökningar om vad som i normeringsavseende föreskrivs på dessa arbetsfält. Den stora utmaningen gäller det implicita i språket, sekvenserna och ordningsföljden på det man vill säga, indirekta uttryck för manipulation och propaganda, strategisk användning av interpunktion, och användningen av diskursmarkörer – både i tal och i skrift. Utmaningen är inte bara en utmaning för språkvårdarna; den största utmaningen är att göra språkanvändarna medvetna om vikten av att sätta ner energi på sådana icke-traditionella aspekter på språket.

Det bästa sättet att vårda ett språk är att använda det, är ett mantra som Olle Josephsson på Svenska språknämnden i Sverige länge har pläderat för. Men ansvaret för att få ”vanligt folk” att använda de nordiska språken ligger i sista hand hos den ”språkvetande eliten”. Om inte aktiva inom nordistiken själva använder sitt språk är

det föga möjligt att få andra att inse värdet i att använda det. Detta gäller såväl vetenskapliga skrivelser och debattinlägg som vardagliga tal, det gäller både i kontakter med offentliga institutioner och i butiken runt hörnet.

Den nordiska idealismen finns i dagens samhälle främst inom kulturlivet; de krassa realiteterna styrs av de ekonomiska faktorerna och näringslivet och därmed är det engelskan som i första hand för samman språken och beslutsfattarna i Norden. En nordisk engelska håller på att utvecklas: den engelska som finskspråkiga och svenskspråkiga pratar när de sitter tillsammans på ett möte är inte dålig engelska eller uppblandad svenska eller finska utan ett ”nytt språk”, ett pidginspråk som småningom kanske kreoliseras. Även om det ser ut som engelska, är uttrycken för det kulturella, det pragmatiska, något helt annat än den diskurs en språkanvändare med engelska som modersmål skulle använda. (Se t.ex. Paatola 2004.) Det är p.g.a. detta som studier i pragmatik i relation till språkpåverkan är så viktiga i detta skede av globaliseringen/glokaliseringen. Användningen av diskursmarkörer och berättelsemönster är några av de språkdrag som avgör i hur hög grad ett språk i Norden kan stoltsera med att vara glocaliserat snarare än integrerat med hull och hår i den angloamerikanska globaliseringsprocessen.

Det största problemet med engelskan är att det kräver underkastelse: man kan öva upp sitt uttryck, sitt uttal och sina idiomatiska uttryck, men det implicita i språket – det sätt på vilket man kommunicerar mellan raderna – det lär man sig genom att dialogiskt medverka i den specifika språkkulturen. Detta betyder att den genrespecifika nordiska engelska som används i affärlivet förblir en reducerad kommunikationsform som inte nödvändigtvis kan förstås utanför denna gemenskap.

Med tanke på det nordiska samarbetet i framtiden är språknormeringen speciellt viktig. Om språkvårdsarbetet i Skandinavien kan sluta upp kring likalydande/parallella åtgärder angående språkpåverkan kommer detta att kunna göra det möjligt att i allt högre grad använda de skandinaviska språken så att inte bara färingar och islänningar känner att de kan delta i kommunikationen på nordiska, utan att även finskspråkiga och de som har samiska som modersmål lätt kan anamma det gemensamt nordiska och använda sin interspråkliga varietet av ett skandinaviskt språk i stället för att sträva mot en nordisk engelska. Allt detta kan givetvis leda till en utjämning, men en utjämning de nordiska språken emellan torde dock vara att föredra framför en utjämning i riktning mot det globala; det är priset vi måste betala för glocaliseringen.

Språknormeringen och språkvården i dag bör främst vara ett verktyg där språkvårdaren är en expert som ska stå till tjänst med vetenskapligt underbyggd information om språk i allmänhet och om specifika språk i synnerhet. Detta innebär att språkvårdaren måste ha specialkunskaper – om datorprogrammering, om text- och diskursanalys, om interaktionsforskning, om terminologi, om juridik, om språksociologi etc.

Språkvårdsarbetet måste påbörjas så tidigt som möjligt. Intresset för språk är stort bland ungdomar och skolelever; lärare i nordiska språk måste därför vara inte bara språkkunniga utan också språkkulturmodeller med en avancerad och ständigt uppdaterad kunskap om den kultur och de folkgrupper som använder det nordiska språket i fråga.

Noter

- 1 Det här betyder också – tyvärr – att endast de sju språkområden som ingår i projektet behandlas i denna bok. Det är att hoppas att projektet i något skede uppföljs av en kompletterande undersökning av moderna importord i minoritetsspråken i Norden, i synnerhet i de samiska språken, i grönländskan, i de nordiska teckenspråken, i de nordiska romanispråken, i kvenskan, i tornedalsfinskan ('meänkieli') och i dialekterna i Norden.
- 2 Vi vill tacka författarna till artiklarna i denna samling för förslag, samarbete och hjälp med sammanställningen av bilagan med de viktigaste årtalen. Leila Mattfolk förtjänar ett speciellt tack för redaktionell hjälp med översättning och för andra välkomna förslag.
- 3 Det finns ett otal översiktsarbeten och detaljstudier om språkpåverkan; rätt heltäckande arbeten är Thomason & Kaufman 1988 och Nichols 1992; Meeuwis & Östman 1995 ger en översikt av olika typer av språkkontakt, där även pragmatiska aspekter ges utrymme. Raukko & Östman 1994 ger en översikt av Östersjöns avrinningsområde som kontaktskapande faktor. Andra generella och språkspecifika framställningar finner man i t.ex. Ljung 1988, Edlund & Hene 1992, Hansen & Lund 1994, Sandøy 2000b, Ásta Svavarsdóttir & Guðrún Kvaran 2002, Hansen m.fl. 2003, Sandøy 2003.
- 4 Finskan intar här en speciell ställning, även om det i regel är vanskligt att uppskatta antalet importord i nufinskan. Det finns ungefär 100 äldre slaviska importord och ca 300 senare importord från ryskan, även om alla inte upptagits i standardspråket. Dessutom har finskan ca 135 importord från de baltiska språken och ca 500 från germanska språk. (Pirkko Nuolijärvi, pers. komm.)
- 5 Men i kulturella och vetenskapliga sammanhang har det i modern tid utvecklats ett samarbete mellan de två länderna, t.ex. i och med konferensen *Frændafundur* som ordnas vartannat år.
- 6 Detta benämns oftast "nordiskt", även om isländskan, färöiskan och finskan för det mesta ligger utanför på just den språkliga detaljnivån.

Referenser

- Ásta Svavarsdóttir & Guðrún Kvaran. 2002. Icelandic. I: Manfred Görlach (red.), *English in Europe*, s. 82-107. Oxford: Oxford University Press.
- Becker-Christensen, Christian (red.). 2001. *Nudansk Ordbog med Etymologi*. Köpenhamn: Politikens Forlag. (2. utg.)
- Brunstad, Endre. 2000. Språknormer som forskningsobjekt. Refleksjoner kring språknormbegrepet og språknormforskninga. I: Randi B. Brodersen & Torodd Kinn (red.), *Språkvitskap og vitskapsteori. Ti nye vitskapsteoretiske innlegg*, s. 46-68. Larvik: Ariadne.
- Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene. 1992. *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Höganäs: Wiken.
- Ferguson, Charles A. 1988. Standardization as a form of language spread. I: Peter H. Lowenberg (red.), *Language spread and language policy: Issues, implications, and case studies* [Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1987], s. 119-132. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Greenberg, Joseph H. 1986. Were there Egyptian koines? I: J.A. Fishman *et al.* (red.), *The Fergusonian impact* [vol. 1], s. 271-290. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Hansen, Zakaris & Jógvan í Lon Jacobsen & Eivind Weyhe. 2003. Faroese. I: Wim

- Vandenbussche & Ana Deumert (red.), *Germanic Standardizations. Past to Present* [Impact: Studies in language and society. Vol. 18], s. 157-191. Amsterdam: John Benjamins.
- Haugen, Einar. 1966. *Language conflict and language planning: The case of Modern Norwegian*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haugen, Einar. 1968. Language planning in modern Norway. I: Joshua A. Fishman (red.), *Readings in the Sociology of Languages*, s. 673-687. Paris: Mouton de Gruyter. [1 uppl. 1959]
- Hovdenak, Marit m. fl. 1993. *Nynorskordboka*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Ljung, Magnus. 1988. *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm: Trevi.
- Meeuwis, Michael & Jan-Ola Östman. 1995. Contact linguistics. I: Jef Verschueren & Jan-Ola Östman & Jan Blommaert (red.), *Handbook of Pragmatics. Manual*, s. 177-182. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Nichols, Johanna. 1992. *Linguistic diversity in space and time*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nyman, Martti. 1997. How does a norm come about? I: *PIC Bulletin* 4, s. 30-38. (Helsingfors universitet: The PIC Project.)
- Pedersen, Inge Lise. 2003. Traditional dialects of Danish and the de-dialectalization 1900-2000. I: *International Journal of the Sociology of Language 159: The Sociolinguistics of Danish*, s. 9-28.
- Paatola, Ulla. 2004. Turn-initial *but* in Nordic Professional English. I: *PIC Bulletin* 6, s. 40-57. (Helsingfors universitet: The PIC Project.)
- Raukko, Jarno & Jan-Ola Östman. 1994. *Pragmaattinen näkökulma Itämeren kielialueeseen*. (Publications no. 25.) Helsingfors universitet: Institutionen för allmän språkvetenskap.
- Sandøy, Helge. 2000a. Nation und Sprache: das Norwegische. I: Andreas Gardt (red.), *Nation und Sprache*, s. 865-905. Berlin: de Gruyter.
- Sandøy, Helge. 2000b. *Lånne fjører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Cappelen.
- Sandøy, Helge. 2002. Moderne importord i Norden. Ei gransking av bruk, normer og språkholdninger. I: *Språk i Norden 2002* [Årsskrift for Nordisk Sprogråd og spragnævnene i Norden], s. 73-100.
- Sandøy, Helge (red.). 2003. *Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlaging og tilpassing av utalandske ord*. Oslo: Novus.
- Teleman, Ulf. 1997. *Språkrätt*. Lund: Liber.
- Thomason, Sarah Grey & Terence Kaufman. 1988. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Thölix, Birger. 1992. Avdramatisera språkvården. I: Sven-Erik Hansén & Christer Laurén (red.), *Finlandssvenskans framtid*, s. 73-76. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1980. Om språkvetenskapens normbegrep. I: *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 1, s. 3-22.

Bilaga

Normering och samhälle i Norden

En översikt av de viktigaste händelserna i sju språkområden
under de senaste seklen

Island och isländska

- 1584 Guðbrandur Þorláksson: Bibelöversättning till isländska
- 1779 Vetenskapssällskapet Lærdómslistafélagið etableras. Sällskapet arbetade med nyord
- 1813 Rasmus Rask varnar för hotet mot isländskan
- 1835-47 *Fjölnir* – en tidskrift och en förening som bl.a. bedrev arbete med nyord
- 1845 Alltinget återupprättas
- 1851 Konráð Gislason: *Dönsk orðabók*, med språkpuristiska mål
- 1900 Folkmängden ca 78 000
- 1904 Hemstyre införs
- 1911 Islands universitet (Háskóli Íslands) upprättas
- 1918 Island blir en självständig stat i personalunion med Danmark
- 1919 Den första ordnämnden etableras – av Ingenjörsföreningen
- 1920-24 Sigfús Blöndal: *Íslensk-dönsk orðabók*
- 1928 *Íorðasafn*, Den första fackordboken utkommer – för ingenjörer
- 1930 Isländsk radio påbörjar utsändningar
- 1940-41 Island ockuperat av Storbritannien
- 1941-45 Island ockuperat av USA
- 1944 Island går ut ur personalunionen med Danmark (den 17 juni)
- 1951 USA upprättar en bas i Keflavík
- 1950- och 70-t. Island för torskrig mot England
- 1963 Árni Böðvarsson: *Íslensk orðabók handa skólum og almennungi*
- 1964 Isländska språknämnden (Íslensk málnefnd) tillsätts
- 1966 Isländsk tv påbörjar utsändningar
- 1982 Mörður Árnason m.fl.: *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál*
- 1985 Isländska språksekretariatet (Íslensk málstöð) etableras
- 1997 Baldur Jónsson preciserar ”kraven” för anpassningen av importord
- 1999 Engelska blir första främmande språk i skolan, men danska finns kvar som obligatoriskt ämne
- 2000 Folkmängden ca 285 000

Färöarna och färöiska

- 1770-t. Jens Chr. Svabo anbefaller färingarna att övergå till danska p.g.a. att färöiskan är så uppblandad
- 1823 J.H. Schrøter: *Mattæus evangelium* på färöiska (Suðuroydialekten)
- 1845 Sven Grundtvig: *Dansken paa Færoerne – Sidestykke til Tysken i Slesvig*
- 1846 Vencelaus Ulricus Hammershaimb lanserar den färöiska rättskrivningen
- 1852 Lagtinget återupprättas
- 1854 V.U. Hammershaimb: Färöisk språklära
- 1856 Den danska monopolhandeln upphävs
- 1870-t. Färingarna köper in sina första stora havsgående fiskebåtar
- 1881 Den nationella föreningen Føroyingafelag upprättas i Köpenhamn
- 1888 Stort nationellt möte med språkligt program
- 1890 *Føroyingatíðindi*, den första färöiska tidningen börjar utkomma
- 1889 Föreningen Føringafelag etableras i Tórshavn
- 1891 Jakob Jakobsens färöisk-danska ordbok utkommer i V.U. Hammershaimb: *Færøsk Anthologi*
- 1901 Folkmängden 15 230
- 1907 Färöiska blir läroämne inom lärarutbildningen
- 1912 Färöiska blir obligatoriskt läroämne i folkskolan
- 1927-28 Chr. Matras & M.A. Jacobsen: *Føroysk-donsk orðabók*
- 1933 Färöarnas språkförening (Føroya Málfelag) etableras
- 1938 Färöiska och danska blir jämställda som undervisningsspråk
- 1939 Färöiska och danska blir jämställda som kyrkospråk
- 1940-45 Färöarna ockuperade av Storbritannien
- 1946 Folkomröstning som ger knapp majoritet för att Färöarna skall lösgöra sig från Danmark
- 1948 Hemstyreslagen, enligt vilken färöiskan blir accepterad som huvudspråk
- 1949 Bibeln på färöiska
- 1952 Färöiska vetenskapssällskapet (Fróðskaparfelag Føroya) etableras
- 1957 Färöisk radio (Útvarp Føroya) börjar sina utsändningar
- 1958 Färöiska språkinstitutionen (Málstovnur Føroya) inrättas som nytt normeringsorgan
- 1965 Färöarnas universitetet (Fróðskaparsetur Føroya) grundas
- 1967 Jóhannes av Skarði: *Donsk-føroysk orðabók*, med språkpuristiskt mål
- 1974 Elever i gymnasiet (Studentaskúlin) i Tórshavn nekar till att tala danska i sina muntliga tentamina
- 1985 Färöiska språknämnden (Føroyska málnevndin) tillsätts
- 1990 J.H.W. Poulsen: *Nøkur teldorð*, ordlista över färöiska datatermer
- 1995 Hjalmar Petersen & Marius Staksberg: *Donsk-føroysk orðabók*, som accepterar många importord och skapar en omfattande debatt
- 1998 J.H.W. Poulsen m.fl.: *Føroysk orðabók*
- 2000 Folkmängden ca 47 000

Norge: nynorska och bokmål

- 1777 Ove Malling: *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*, som skall vara förebild för skriftspråksnormen i Danmark och i Norge
- 1814 Norge ut från det dansk-norska kungadömet och blir självständig stat i personalunion med Sverige, grundlag stiftas
- 1853 Ivar Aasen presenterar landsmålet (nynorskan)
- 1862 Kyrkodepartementet påbjuder förändringar i stavningen i riktning mot en ortofon skrift
- 1864 Ivar Aasen: *Norsk Grammatik*
- 1869 Bl.a. Knud Knudsen och Henrik Ibsen deltar i det skandinavistiska rättskrivningsmötet i Stockholm
- 1873 Ivar Aasen: *Norsk Ordbog*
- 1874 J. Aars rättskrivningsregler genomför en del ”skandinavist”-förslag
- 1881 Knud Knudsen: *Unorsk og norsk – eller fremmedords avløsning*
- 1885 J. Aars rättskrivningsregler får officiell status för norsk-danskan. Mer ortofoni införs i importorden
- 1885 Landsmålet och norsk-danskan blir jämställda
- 1898 Ett förslag om rättskrivning, som tar upp ”Skrivemåten av fremmede ord”
- 1900 Folkmängden 2 217 971
- 1905 Norge går ut ur unionen med Sverige
- 1907 Ny rättskrivning påbjuds för norsk-danskan; många importord får ny stavning (bl.a. *concert* > *konsert*)
- 1917 Omfattande rättskrivningsändringar både för landsmålet och norsk-danskan (bl.a. *nation* > *nasjon*)
- 1923 Ordet *kringkasting* (radio, tv) blir skapat i en tävling om ersättningsord
- 1929 Landsmålet döps om till nynorska, norsk-danskan döps om till bokmål
- 1938 Ny stor rättskrivningsändring både för nynorskan och för bokmål
- 1940-45 Norge ockuperat av Tyskland
- 1952 Norsk språknemnd bildas
- 1959 *Læreboknormalen*, rättskrivningsändringar för båda nynorska och bokmål (bl.a. *hike* > *haik*)
- 1963 Norsk språknemnd tar initiativet till en ordlista över nordiska ersättningsord; görs av Alf Hellevik
- 1972 Norsk språkråd tar över efter Norsk språknemnd
- 1982 [Vigleik Leira:] *Nyord i norsk 1945-1975*
- 1983 Nordiska språkmötet i Marstrand fattar gemensamma beslut om importord
- 1983 Statoil beslutar att driftshandböckerna för Gullfaksfältet skall vara på norska. Därmed skapar de ett projekt för norsk oljeterminologi
- 1984 Norsk språkråd beslutar gå ännu längre än Marstrand-beslutet
- 1990 Norsk språkråd påbörjar ”Aksjon for språklig miljøvern”
- 1996 Norsk språkråd beslutar om ca 60 ”norvageriserte” ordformer, vilket följs av en omfattande offentlig debatt
- 1998 Norsk språkråd fattar beslut om principerna för ”norvageriseringa”
- 2000 Språkrådet sätter upp den elektroniska diskussionslistan *Ordsmia*
- 2000 Folkmängden 4 478 497

Danmark och danska

- 1777 Ove Malling: *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenerer*, som skall vara förebild för skriftspråksnormen i Danmark och i Norge
- 1814 H.C. Ørsted ger ut en avhandling med kemitermer (t.ex. *ilt* 'syre' och *brint* 'väte')
- 1826 Rasmus Rask: *Retskrivningslære*
- 1844-45 N.M. Petersen: "Den nordiske oldtids betydning for nutiden", med en skandinavistisk ideologi
- 1849 Danska grundlagen avvecklar enväldet, upprättar en riksdag i två kamrar
- 1860-61 H.P. Selmer: "Om de i det danske sprog forekommende fremmede ord, samt tyskagtigheder, andre ufuldkommenheder og språk- og retskrivningsfejl", som bl.a. föreslår *diæter* > *dagpenge*
- 1864 Danmark förlorar Slesvig-Holstein till Tyskland
- 1865 Ministeriet gör *Dansk Ordbog* av C. Molbech (1833 och 1859) till de-facto-rättskrivningsordböcker
- 1869 Rättskrivningsmöte i Stockholm. De utsända från Danmark var K.J. Lyngby och Svend Grundtvig
- 1870 Svend Grundtvig: *Dansk retskrivnings-ordbog, stemmende med de på det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 vedtagne regler*
- 1872 Svend Grundtvig: *Dansk Haandordbog. Med den af Kulturministeriet anbefalede Retskrivning* (tar bara med ord som kan stavas efter danska regler)
- 1875 Hans Dahl: *Dansk hjælpeordbog til fredning af det hjemlige og uddrivelse af det unyttige fremmede i vort modersmål*, som bl.a. föreslår *sekel* > *hundredår*
- 1889 Kyrko- och undervisningsministeriet sänder ut den första systematiska "bekendtgørelse" om rettskrivning. Detta förs vidare 1892, där bl.a. *consonant* > *konsonant* och *Philosophi* > *Filosofi*, men *Centrum* föreslås kvarstå
- 1891-1946 *Dansk Retskrivningsordbog*. (Ministeriellt auktoriserade rettskrivningsordböcker av Viggo Saaby, senare Jørgen Glahder)
- 1900 Folkmängden ca 2 450 000
- 1907-14 B.T. Dahl & H. Hammer: *Dansk Ordbog for Folket*
- 1933 Knud Hjortø: *Afløsningsordbog*
- 1938-47 Sven Clausen: *Nordisk målstræv*
- 1940-45 Danmark var ockuperat av Tyskland
- 1948 Rättskrivningsreform (t.ex. *kunde* > *kunne*, *Baad* > *båd*, *Bataille* > *batalje*)
- 1955 Dansk Sprognævn bildas och bemyndigas att redigera och utge en rettskrivningsordbok: *Retskrivningsordbogen*
- 1968 Aage Hansen uppgör ett förslag om principerna för rettskrivning; förslaget avböjs av språknämnden
- 1984 Pia Riber Petersen: *Nye ord i dansk 1955-1975*
- 1985 "Majonæsekrigen"
- 1986 *Retskrivningsordbogen* föreslår bl.a. *checke* > *tjekke*
- 1997 Lag om dansk rettskrivning
- 1999 Pia Jarvad: *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*
- 2000 Folkmängden ca 5 330 000
- 2001 Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen 2001* (t.ex. *linie el. linje* > *linje*, *kafè* > *café* eller *café*)
- 2003 [Jørn Lund m.fl.]: *Sprog på spil – et udspil til en dansk sprogpolitik* (på uppdrag av Kulturministeriet)

Sverige och svenska

- 1786 Svenska Akademien instiftas
- 1801 Gustaf Leopold: *Afhandling om svenska stafsättet* (t.ex. *philosophie* > *filosofi*)
- 1842 Den allmänna folkskolan införs
- 1850-t. Livlig purismdebatt tar fart
- 1850-53 Anders Fredrik Dalin: *Ordbok öfver Svenska språket*
- 1850-83 Johan Erik Rydqvist: *Svenska språkets lagar*
- 1866 Ny grundlag; Ständerriksdagen blir ersatt av en riksdag i två kamrar
- 1868 Artur Hazelius språkrensningsprogram i *Svensk Literatur-tidskrift*
- 1869 Rättstavningsmöte i Stockholm i skandinavismens anda
- 1873 Viktor Rydberg: ”Tysk eller nordisk svenska?”, föreslår bl.a. *minoritet* > *mindretal*
- 1874 Första utgåvan av *Svenska Akademiens Ordlista (SAOL)*
- 1874 Esaias Tegnér d.y.: *Om språk och nationalitet*
- 1880 Esaias Tegnér d.y.: *Språkets makt öfver tanken*
- 1885 Adolf Noreen: *Om språkriktighet*
- 1885 Rättstavningsällskapet instiftas; föreslår bl.a.: *gest* > *sjäst*, *lexikon* > *läksikon*
- 1886 Esaias Tegnér d.y.: *Om natur och onatur i fråga om svensk rättstavning*
- 1890 SAOL 6 blev rättstavningsnorm
- 1900 Folkmängden 5 136 441
- 1906 Rättstavningsreform (t.ex. *hv*, *fv* och *f* ersätts med *v*)
- 1907 Olof Östergren: *Våra vanligaste främmande ord*, med puristiskt mål
- 1923 SAOL 8 (t.ex. *konsär/konsert*, *klaun/clown*)
- 1927 Gustaf Cederschiöld: *God och dålig svenska*
- 1939 Erik Wellander: *Riktig svenska*
- 1941 Tekniska nomenklaturcentralen bildas
- 1944 Nämnden för svensk språkvård bildas
- 1946 Gösta Bergman: *Särsvenskt och samnordiskt*
- 1950 SAOL 9 (t.ex. *bourgeoisi* > *burgeoasi*, *spraya* > *sprää*)
- 1973 SAOL 10: de engelska pluralformerna ersätts (*gangstrar*, *blinker* el. *blinkrar*)
- 1974 Svenska språknämnden bildas
- 1986 Svenska språknämnden: *Nyord i svenskan*
- 1986 SAOL 11: språkbruket ofta avgörande: Främmande ord behåller ofta sin främmande form
- 1991 Svenska språknämnden: *Svenska skrivregler*
- 1994 Birgitta Lindgren m.fl.: *Skandinavisk ordbok*
- 1998 Svenska språknämnden: *Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket*
- 1998 SAOL 12: försvenskade stavningsvarianter som inte etablerats mönstras ut (*vaksin*, *modärn*, *jos*)
- 1999 *Svenska Akademiens Grammatik*; s-pluralen blir sjunde deklinationen
- 2000 Svenska språknämnden: *Nyordsboken*
- 2000 Folkmängden 8 882 792
- 2002 Kommittén för svenska språket: *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*

Svenskfinland och finlandssvenska

- 1809 Finland blir ett autonomt storfurstendöme under Ryssland efter att dessförinnan ha varit en del av Sverige; svenskan förblir officiellt språk
- 1800-t. Nationella rörelser växer fram med målet att Finland skall bli enspråkigt finskt. Som motvikt skapas begreppet *Svenskfinland*
- 1863 Språkförordning fastslår att finskan skall bli myndighetspråk vid sidan av svenskan; i praktiken skedde detta år 1902
- 1867 A.O. Freudenthals föredrag ”Om svensk språkkunskap” lyfter fram svenskan i Finland i relation till den svenska språkvården
- 1877 Professur i svenska språket och litteraturen inrättas vid Helsingfors universitet
- 1882 Svenska folkskolans vänner bildas
- 1885 Svenska litteratursällskapet i Finland grundas
- 1900 Antalet svenskspråkiga 349 700, 12,9 % av befolkningen i Finland
- 1906 Svenska folkpartiet grundas
- 1917 Hugo Bergroth: *Finlandssvenska*
- 1917 Finland förklarar sig självständigt (den 6 december)
- 1918 Inbördeskrig i Finland
- 1918 Åbo Akademi inrättas
- 1919 Svenska Finlands folkting grundas och framlägger 1920 ett betänkande om autonomi för det tilltänkta ”landskapsförbundet Svensk-Finland”
- 1919 Svenskan fastslås i grundlag som ett av Finlands två nationalspråk
- 1919-20 Ålandskonflikten; Ålands befolkning önskar ansluta sig till Sverige
- 1922 Åland får självstyrelse som en del av Finland
- 1922 En språklag antas som tryggar medborgarnas rätt att använda sitt modersmål, finska eller svenska, i domstolar och hos andra myndigheter
- 1939-44 Vinterkriget mot Sovjetunionen och med i andra världskriget
- 1942 Svenska språkvårdsnämnden i Finland tillsätts
- 1950 Antalet svenskspråkiga detsamma som 1900, nu 8,6 % av befolkningen
- 1970-t. En egen finlandssvensk norm diskuteras i massmedierna
- 1976 Forskningscentralen för de inhemska språken inrättas med svensk avdelning
- 1976 Språkvårdsnämndens uppgifter övertas av Svenska språknämnden i Finland och Språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken
- 1977 Harry Stenmark: *Finlandssvenska ord och uttryck*
- 1992 Hugo Bergroth-sällskapet stiftas
- 2000 Charlotta af Hällström & Mikael Reuter: *Finlandssvensk ordbok*
- 2000 Ny grundlag bekräftar svenskans ställning som nationalspråk
- 2002 Antalet svenskspråkiga i Finland 290 251 (5,5 % av befolkningen)
- 2003 Marika Tandefelt: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*
- 2004 Ny språklag bekräftar tidigare språkliga rättigheter
- 2004 Andra inhemska språket slopas som obligatoriskt ämne i studentexamen

Finland och finska

- 1809 Finland blir ett autonomt storfurstendöme under Ryssland efter att dess förinnan ha varit en del av Sverige
- 1800-t. Nationella rörelser växer fram med målet att göra Finland enspråkigt finskt
- 1831 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ('Finska litteratursällskapet') grundas
- 1856 Finska språket blir läroämne i skolan
- 1863 Finskan blir jämställd med svenska som officiellt språk
- 1863 Det första finska lärarseminariet inrättas i Jyväskylä
- 1865 Gymnasieutbildning på finska påbörjas
- 1866 Folkskolförordning stiftas
- 1870-t. Arbetet med att utveckla terminologi på finska påbörjas
- 1876 Språkföreningen Kotikielen Seura bildas
- 1881 Läkarföreningen Duodecim; utvecklar finskans medicinska språk
- 1883-88 utkom den första ordboken över främmande ord i finskan
- 1894 Krav på att universitetslärare skall kunna använda finska i tal och i skrift
- 1900 Folkmängden i Finland ca 2 720 000
- 1907 E.A. Tunkelo: *Vierasperiäiset sanat*. Ortografin föreslås följa uttalet
- 1917 Finland förklarar sig självständigt (den 6 december); inbördeskrig 1918
- 1919 Finland blir republik med två nationalspråk, finska och svenska
- 1921 Lag om allmän läroplikt
- 1922 Lag om nationalspråk
- 1928 Ett språkutskott grundas inom Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- 1928 Den första ordtävlingen, där läsarna ombads hitta på ett finskt ord för "reklami"; resultatet "mainos" används fortfarande
- 1939-44 Vinterkriget mot Sovjetunionen och Finland part i andra världskriget
- 1945 Kielitoimisto (Finska språkbyrån) inrättas vid Finlands Akademi
- 1949 Suomen kielen lautakunta (Finska språknämnden) inrättas
- 1957 Finska språknämnden fattar beslut om hur främmande ord skall skrivas
- 1971 Finska språkbyrån anordnar en ordtävling om motsvarigheter till engelsk-baserade ord (bl.a. *data*, *bookata*, *booking*, *lay out*, *trench-coat*, *kidnappaus*)
- 1973 Ordboken *Nyky-suomen sivistyssanakirja*, befäster ortografin på s.k. speciallån (t.ex. *matematiikka*) i enlighet med principerna från 1957
- 1974 Centralen för teknisk terminologi, Tekniikan sanastokeskus, grundas
- 1976 Forskningscentralen för de inhemska språken (Focis) inrättas
- 1976 Finska språknämnden och Finska språkbyrån överförs till Focis
- 1984 Pulkkinen: *Lokarista sponsoriin*; puristisk översikt av engelska lån i finskan
- 1984 Finska språknämnden behandlar anglicismernas ortografi (*drive-in*)
- 1999 Finska inst. vid Helsingfors univ. börjar dela ut pris för finskt språkbruk
- 2002 Folkmängden i Finland är 5 206 295
- 2004 Finska språknämnden behandlar ortografin hos främmande ord och anser att praxisen är etablerad.